

Duger flinta som Skånes landskapssten

Text och foto Kerstin Jungkunz

*Kalcedon i
hålighet i
flinta.
Limhamns
Kalkbrott*

I mars månad 1989 utsände Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) förfrågningar till turistorgan, museer och geologiska föreningar om synpunkter på «landskapsstenar». För Skånes del gällde det flinta. Kriterierna för en landskapssten skulle vara utbredning och utseende samt historisk och ekonomisk betydelse. Stenen skulle också vara åtkomlig för plockning och brytning. Nog har den skånska kalkstenen också varit på tal, men med hänsyn till att en touristsouvenir skall kunna göras av stenen, är flinta ett bättre förslag, trots att kalkstenen annars väl fyller kraven både vad gäller historisk och ekonomisk betydelse för Skåne.

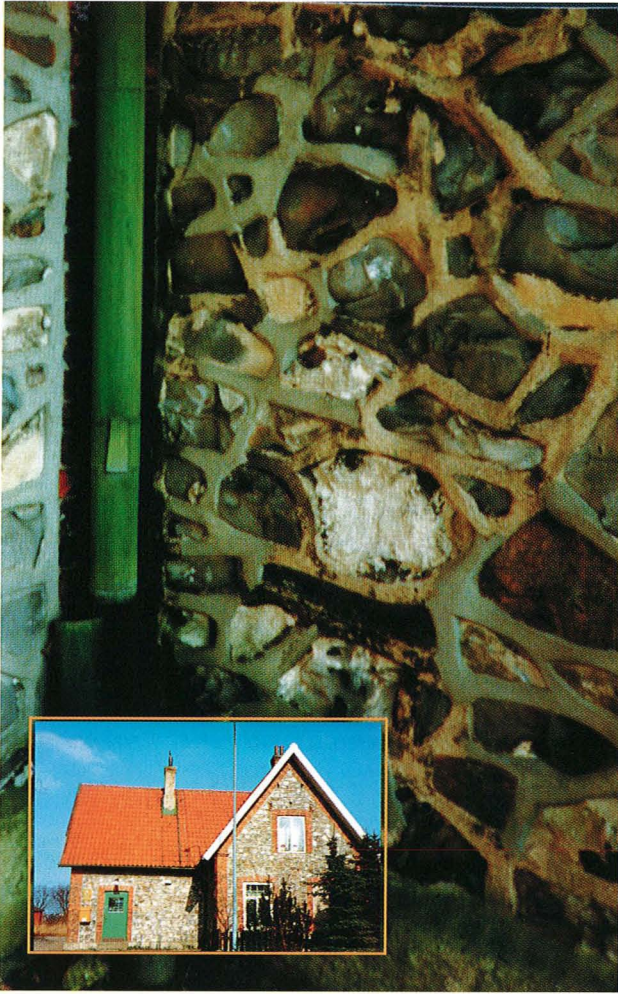
Varför har just Skåne flinta?

Svaret är inte enkelt. Flinta har bildats i flera geologiska perioder, men här i Skåne ser vi den i avlagringar från kritperioden och från Danien, den äldsta delen av tertiärperioden. Att Skåne var täckt av hav och hade ett varmare klimat än dagens, mest beroende på att Skånes latituder då låg nära Medelhavets, måste haft stor betydelse. Man tror att havsorganismer, uppbyggda av kiselskelett, efter inlagringen i havsbotten av någon anledning fått sin kiselsyra utlöst, och denna har då kunnat bilda flinta under de rätta förutsättningarna. Vilka dessa är vågar ingen riktigt svara på idag.

Att bestämma ur vilket geologiskt lager en flintstuff kommer ifrån kan ibland, trots vittring på fält och åker, göras med hjälp av små organismer, fossila dinoflagellater, som finns inlagrade. Danienflinta från Limhamn har ofta en mängd mossdjur, bryzoer, vars kalkskelett visserligen är omvandlat av kiselsyran, men strukturen av de små djurens skelettbyggnad kan ses som små spetsmönster i flintan.

Flintans färg och form

Kritlagrens flinta är ofta kolsvart, i tunna flisor helt genomskinlig, och Daniens flinta mera grå, och enligt nutida «flintsmeder» segare och starkare, men också mera svårbearbetad än skrivkritans. Viktigt är emellertid att påpeka, att mellan dessa färger finns det en glidande skala av variationer. Ofta är flintan bildad kring ett fossil eller mineralkorn, och när dessa upplösts kan hålrummen fyllas med gnistrande bergkristaller eller bubblig kalcedon. Flinta består inte bara av kiseldioxid, SiO_2 , i flera varianter, som t.ex. opal och tridymit, utan har också ett visst järninnehåll. Rester av kalk finns, liksom mangan, som vid vittring kan ses som växtlika mönster, dendritter. Flintans opal reagerar då flintan utsatts för luft och regn och ytans ljusbrytning ändras så att den först blir blå (vanligt hos Klagshamnsflintan nu), sedan vit. Det har visat sig vid laboratorieförsök att en tjock, vit skorpa, cortex, tar mycket lång tid att bilda. Flinta, som hamnat i isens grus och slam, blir gärna brun eller gul av oxiderande järn. Under sommaren 1989:s kritbrytning vid S. Sallerup i östra Malmö, dök det upp djupt röda flintstycken

Klagshamns järnvägs- och poststation, numera privatbostad

i moränen ovanpå kritan. De liknade blodröd agat, men den fina vackra ytan är tunn, endast patina, och försvinner vid lätt slipning! Stenarna har troligen ett förflutet i någon mosse innan de hamnade i inlandsisens skruvstäd.

Vackert randig flinta, tolkas ibland som rester av refflade stora musslor, men det är lite tveksamt även om det t.ex. i Kvarnby hittats skal i flintan av musslan *Pinna* (av danskar så träffande kallade «skinkemusslingar», eftersom de till formen liknar rökta skinkor). I kompakta lager av flinta, sammanhängande utan konkretioner eller bumlingar, förekommer det ofta, och denna randiga flinta slipas inte sällan till vackra smycken i Danmark och Tyskland.

Danientidens hav drog sig tidvis tillbaka och vid stränderna låg flintan och rullade, slipades rund och refflades. Dessa stenar, förr kallade «killestenar» (go´a att killa någon på ryggen med), ligger utströdda på sydöstra Skånes åkrar. I sydvästra hörnet av Skåne hittas de oftare på stenåldersboplatser; ibland har de blivit helt vita och krakelerade som gammalt porslin av att de legat på eldplatsen. Många barns första kontakt med ett fossil, är ofta en stenkärna av flinta av sjöborre, på Österlen kallade «trollkonor». Att trumla dessa och infatta dem i silver till smycken är möjligt – som souvenirer för Skåne?

Danienflintans fasta lager går i dagen vid Fredshög nära Maglarp vid Skånes sydkust. Denna typ av flinta har små utskott – därför kallad «pipig» – och den har ofta hål rakt igenom. Små håliga flintor bars ofta förr som lyckostenar i ett lädersnöre och sattes rent av på hönans «rompa» för att den skulle värpa bättre, s.k. hönsastentar.

Flinta har ofta stimulerat fantasin med sina underliga former. Besvikelsen är stor när den tänkta «fossila fågeln» eller «dinosauriebenet» enligt sakkunskapen bara är en tillfällig nyck av naturen.

Flintans historiska och ekonomiska värde

under Skånes stenålder och även senare är ju helt obesträtt. Alla hade inte möjlighet eller råd att tillverka sina redskap av metaller och legeringar, när den tekniken kom. Datering av boplatser med hjälp av flintredskap var ju länge enda möjligheten, innan kunskaperna om olika keramiktekniker, kärldekorering och framförallt C14- och kalium/argonbestämningarna kunde ge oss dagens säkrare dateringar.

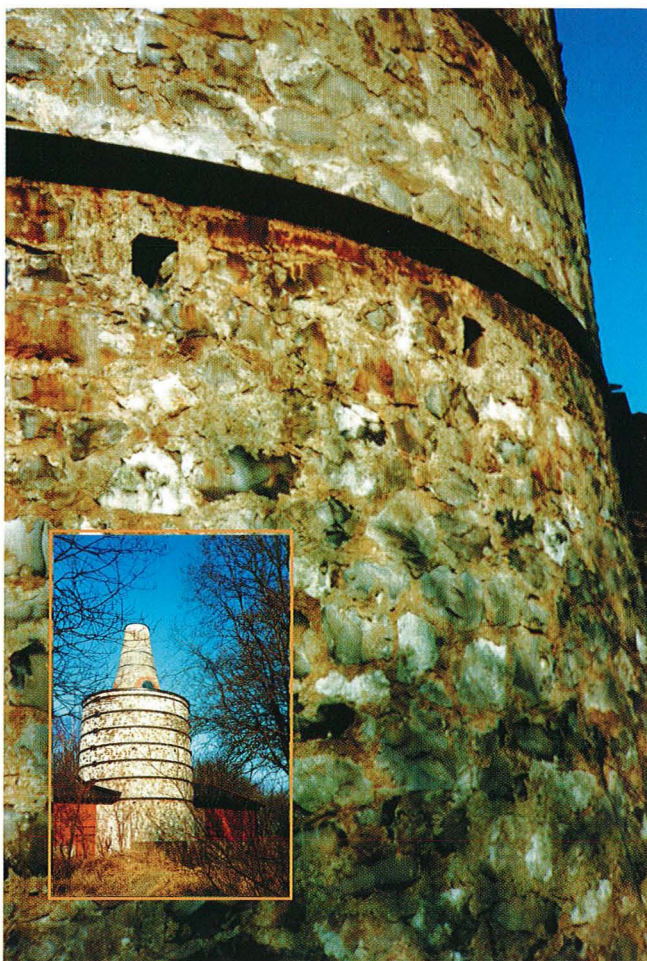
«Från flintindustri till dagens industrisamhälle» är ett ofta myntat uttryck i Skåne. Vid Malmö har flinta brutits i över 400 gruvhål i Kvarnby, främst under yngre stenåldern, men även senare. (Limhamniana, 1986) Hundratals kilo avslag vid bearbetningsplatserna i Kvarnby kan nog så småningom, med ökad kunskap, tolkas, och få oss att förstå i vilka mängder man tillverkat halvfabrikat

och färdiga verktyg. Den berömda Limhamnsflintan exporterades ut över hela norra Europa och den var eftertraktad även inom andra delar av Skåne än den sydvästra, varifrån den kom. Även vid god tillgång på lokal kristianstadsflinta kan en boplats visa upp en mängd redskap tillverkade av limhamnsflinta, t.ex. Nymölla. (Limhamniana, 1987)

Inget gott utan ett inslag av ont . .

Kalkbrytningen i Skåne har på flera platser fått avslutas på grund av för mycket flinta! I Klagshamn vid Malmö stötte man till sist på mer flinta än kalk och 1938 var det definitivt slut. Två meter tjocka lager av flinta är kända därifrån.

Kristianstadsflintan, en flinta som kallas fläckig, ja även blommig på grund av de isblommelika, vita fläckarna i allt det svarta (kritperiodens flinta), ställde till stora problem vid kalkbrytningen i Hanaskog. Hanaskogsflintan, av många betecknad som en speciell variant, förekom i upp till 50 cm långa konkretioner, och många geologer reste långt för att se dessa. En kalkugn, men mycket lite av själva brottet, minner idag om kalkbrytningen där.

Kalkugnen

Flinta som byggnadssten

Vi i Malmö har inte heller långt att åka för att se hus byggda av flinta: i Klagshamn finns både kalkugn och posthus. Posthuset användes som post redan då huset var järnvägsstation (hade persontrafik t.o.m. 1932 och befördrade kalk t.o.m. 1938). Flinta som byggnadssten har den nackdelen att lokalerna blir ganska kyliga och får en speciell akustik.

Flintans betydelse idag

Sista kriteriet för landskapsstenen: kan flintan plockas och brytas även idag? Vi i Malmö tvekar sannerligen inte, när vi ser Limhamns kalkbrots tipp av flinta ute vid Lernacken. Ny teknik, bl.a. att använda flintprodukter vid vägbyggen, gör att flintan idag kan tas bättre tillvara, även om avsättningen blivit betydligt mindre än man

hoppats. Utvecklingen i dagens industrisamhälle rullar på så snabbt, att man kan vara övertygad om att nya användningsområden kommer att plockas fram för flintans del – om inte annat så på grund av krav på ökad lönsamhet.

Historia, ekonomi, byggnadssten, smyckesten,

– vad kan man mera begära av en landskapssten?

Referenser

Flint Implements. British Museum Publ. Ltd.
Föreningen Klagshamns och V. Klagstorps Historia